

Η αναζήτηση της αυτονομίας και η ετερονομία στην ηθική (Χριστόφορος Παπαδόπουλος, Θεολόγος)

/ [Πεμπτουσία](#)

Η αυτονομία και ο αντίθετός της όρος, η ετερονομία είναι δύο θεμελιώδεις όροι στην ηθική. Όταν το κριτήριο για τις ηθικές επιλογές το θέτει το ίδιο υποκείμενο που ενεργεί, τότε η ηθική είναι αυτόνομη. Αντίστοιχα, όταν το κριτήριο τίθεται από κάτι έξω του υποκειμένου που ενεργεί τότε είναι ετερόνομη. Το αίτημα για ηθική αυτονομία είναι κατά βάθος αίτημα για ελευθερία, η οποία είναι ουσιώδες στοιχείο του ανθρώπου σε τέτοιο βαθμό, ώστε, περιορίζοντας και καταδυναστεύοντάς την, να «διαλύεται» το ίδιο το ανθρώπινο είναι. Χωρίς την ελευθερία δεν μπορεί να υπάρξει ούτε χαρά, ούτε αλήθεια, ούτε ζωή. Γι αυτό το λόγο, προτιμάται η αυτονομία και απορρίπτεται η ετερονομία. Το συγκεκριμένο ζήτημα δεν άφησε ανεπηρέαστο κανέναν στα περί ηθικά σκεπτόμενο άνθρωπο.

Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία δεν γίνεται σαφής λόγος για την ηθική αυτονομία, ανιχνεύονται ωστόσο εκεί οι καταβολές της. Ο σκοπός της φιλοσοφίας

είναι η αναζήτηση του αγαθού μέσω της χρήσης της λογικής και της βούλησης. Αυτά τα μέσα θα χρησιμεύσουν και στην αναζήτηση του ηθικού νόμου. Για τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, πλην μερικών διαφωνιών, το αγαθό είναι αντικειμενικό. Για τους Σοφιστές από την άλλη, είναι υποκειμενικό και σχετικό. Με το αξίωμα «πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος» κριτήριο για τις ηθικές επιλογές τίθεται το κάθε άτομο. Με την συγκεκριμένη μορφή έχει συλλάβει ο σύγχρονος κόσμος την έννοια της αυτονομίας που φτάνει σε σημείο αυθαιρεσίας.

Οι νεώτεροι ανθρωπιστές φιλόσοφοι ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την αυτονομία στην ηθική. Έχοντας τις ρίζες τους στον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και υιοθετώντας ταυτόχρονα το αξίωμα των Σοφιστών, διαμόρφωσαν μία ηθική καθαρά ανθρωποκεντρική. Εδώ, όπου κυριαρχεί η νοησιαρχία, απορρίπτεται καθετί που θεωρείται έξω από τον άνθρωπο. Τα πάντα πρέπει να περάσουν από κριτική βασισμένη στον ορθολογισμό. Έτσι απορρίπτεται ο Θεός και μπαίνει στη θέση του ο, αποθεωμένος πλέον, ανθρώπινος νους. Η θρησκευτική ηθική χαρακτηρίζεται ως ετερόνομη, αντιθέτως η μόνη αυτόνομη ηθική είναι η ανθρωπιστική. Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος των ανθρωπιστών φιλοσόφων θεωρείται ο Ιμμάνουελ Καντ, ο οποίος και θεμελίωσε την αυτονομία στην ηθική. Σύμφωνα μ' αυτόν, ο ηθικός νόμος δεν πρέπει να προέρχεται ούτε από την εμπειρική πραγματικότητα ούτε από την θεϊκή αυθεντία. Με την χρήση της καθαρής λογικής και της αγαθής βούλησης μπορεί ο άνθρωπος να ανακαλύψει τον εκ των προτέρων υπάρχοντα (a priori) ηθικό νόμο στο κράτος των σκοπών. Αφού έχει πλέον ανακαλύψει ο άνθρωπος τον ηθικό νόμο, θα πρέπει στη συνέχεια να τον υπακούσει τυφλά. Κατά

τον Καντ, η αυτονομία επιτυγχάνεται από το ίδιο το υποκείμενο, κλείνοντας έτσι τον άνθρωπο στον εαυτό του.

Η αναζήτηση της αυτονομίας στην ηθική απασχόλησε επίσης και τον Έριχ Φρομμ, σύμφωνα με τον οποίο, ο άνθρωπος κατευθύνεται σε μία δυναμική πορεία από την ετερονομία στην αυτονομία ήδη από την εποχή των πρωτοπλάστων. Ο «όφις» στην βιβλική διήγηση θεωρείται ως σύμβολο ανεξαρτησίας και λογικής, που οδηγεί τον άνθρωπο στην αυτονομία. Οι έννοιες ιδιοτέλεια και συμφέρον παίρνουν ιδιαίτερο περιεχόμενο και θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές. Ο άνθρωπος που αγαπάει τον εαυτό του και ενδιαφέρεται για το καλό και το συμφέρον της φύσης του οδεύει προς την ηθική αυτονομία. Ιδανικός άνθρωπος για τον Φρομμ είναι ο παραγωγικός, αυτός που αναπτύσσει και καλλιεργεί τις παραγωγικές του δυνατότητες, θέτοντας έτσι ως γνώμονα των πράξεών του το συμφέρον του Εγώ. Η φιλαυτία δηλαδή είναι παράγοντας τελειώσεως, αυτό που για την Χριστιανική Ηθική αποτελεί παράγοντα αφανισμού.

Έγινε επίσης επισήμανση για την ηθική διδασκαλία του δυτικού χριστιανισμού, του Ρωμαιοκαθολικισμού και του Προτεσταντισμού. Αναφέραμε την άποψη του Αγίου Ιουστίνου Πόποβιτς, κατά την οποία η ηθική διδασκαλία των δύο ομολογιών είναι ανθρωπιστική. Από τη μία στον Ρωμαιοκαθολικισμό, τα πάντα ελέγχονται από την εκκλησιαστική αυθεντία, τον πάπα. Οι κανόνες που θεσπίζει είναι απαράβατοι και καθολικά επιβεβλημένοι, καθιστώντας την ηθική ετερόνομη. Από την άλλη στον Προτεσταντισμό, ο κάθε προτεστάντης ενεργεί με κριτήριο την ατομική του πίστη. Έτσι εκτοπίζει κι αυτός τον Θεό και περιορίζεται στην ατομικότητά του. Επιπλέον, η ηθική διδασκαλία του Προτεσταντισμού προκαλεί στον άνθρωπο αισθήματα ενοχής και διάφορα συμπλέγματα, τα οποία τον πνίγουν μέσα σε έναν δυσβάσταχτο ηθικισμό και, ως εκ τούτου, του περιορίζουν την ελευθερία.